

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Aralık 2018 / Sayı: 4

Okurlara

Bültenimizin bu sayısında, üniversitelerimizdeki İnsan Hakları Merkezlerinden Hacettepe Üniversitesinin “İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi” tanıtılıyor. Tanıtımlar tamamlandığında, bu Merkezlerin bünyesinde Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak yürütülen lisansüstü programlarda yapılan tez ve proje çalışmalarına da yer vermek istiyoruz.

Bu tanıtımdan başka bu sayıda, Merkezimizin öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hülya Şimşek’in, dünyamızın bütün ülkelerinde kadınların büyük çoğunluğunun insan hakları bakımından durumuyla ilgili yazısı; ülkemizdeki adil yargılanma hakkıyla ilgili bazı sorunları ele alan Musa Toprak’ın yazısı ve öğrencilerimizden Yusuf Adem Uzun’un insan hakları eğitiminin sosyal hizmetler için önemini, dolayısıyla gerekliliğini dile getiren yazısı yer alıyor.

Bu sayımızdaki “Söyleşi”, bir grup arkadaşıyla bir vakıf kurarak, ülkemizde ilk defa ceza infaz kurumlarındaki çocuklarla ilgili çalışmalar yapan ve bu çalışmalarla bu çocuklara bakışın değişmeye başlamasına yol açan Güneş Haştemoğlu ile yapılmıştır.

Bu sayı hazırlandıktan sonra aldığımız önemli bir haber, Hukuk Fakültelerimizin programlarına “hukuk mesleğinde ahlak ve etik içerikli derslerin müfredatta öncelikle seçmeli ders olarak yer alması, zaman içerisinde de zorunlu derslere dahil edilmesi hususunun üniversitelerin ilgili kurullarında müzakere edilmesi [Yargıtayca] uygun görülmüş” olduğudur. Açık-seçik kavramlara ve dikkatle seçilmiş örneklerle dayanarak yapıldığı takdirde, bu dersin insan haklarını işbaşında gözardı etmeyen hukukçuların yetişmesine katkıda bulunabileceğini, böylece de hukukla yapılan adaletsizliklerin azalabileceğini düşünüyor ve bu tavsiyeyi memnuniyetle karşılıyoruz.

***

NOKTALI VİRGÜL İSTİLASI

İoanna Kuçuradi

İnsan hakları eğitiminde insan hakları, çoğu zaman hukuk olarak öğretilmekte, böylece günlük yaşamda yapıp ettiklerimizin insan haklarının korunmasında veya ihlal edilmesindeki rolü gözden kaçırılmaktadır.

Bir binadaki merdivenin iniş yönündeki son basamağını, diğer basamaklardan daha yüksek veya daha kısa yapan bir ustanın ve bunun denetimini yapan ama düzeltilmesini istemeyen bir mühendisin, o merdivenden inen ve bunun farkında olmayan bir kişinin düşüp beyin kanaması geçirebileceğinin, böylece de o kişinin yaşama hakkının ihlaline yol açacağı farkında mıyız?

Hergün televizyon ekranlarında gördüğümüz bina yangınlarının kaçının, söz konusu binanın elektrik tesisatını yapanın yeterli bilgi ve dikkatle yapmamasından kaynaklandığını biliyor muyuz?

Yine televizyon ekranlarında neredeyse hergün gördüğümüz, insanların ölümüne veya hayatboyu sıkıntı çekmelerine yol açan birçok yanlış teşhisin, yapılan tıp eğitimiyle ve tıp etiği eğitimiyle ilgisinin farkında mıyız?

Ve kitaplardan gazete yazılarına, afişlerden ilânlara uzanan noktalı virgül istilası, dil eğitimindeki sorunlardan en basit birisine örnek değil mi? Olur olmaz yere konan noktalı virgüle göz alışıyor ve kişiler noktalı virgül modasına farkında olmadan kapılıyor. Dilde yalnız noktalı virgül değil, yanlış kullanılan bazı kelimeler de moda oluyor –bizde ‘algılama’ kelimesiyle olduğu gibi. Bu da seçik düşünmeyi engelliyor.

Bir süre önce basınıımızda çıkan bir yazıya göre, Portland Eyalet Üniversitesi’nde üç araştırmacı, bir “akademik tarafsızlık” deneyi yapmış. Bu ekip, “ırk, kimlik ve cinsellik üzerine makalelerin yayımlandığı, önde gelen hakemli dergilere 20 adet, kasıtlı olarak çarpıtılmış” makale yollamış. Makalelerin 7’si kabul edilmiş, 4’ü de farklı dergilerde yayınlanmış! Araştırmayı yapanların verdiği bilgiye göre, bu yazıların özelliği, şu anda o alanda moda olan ifadelerin kullanılmasıydı. (Cumhuriyet, 14 Ekim 2018)

Bu örnekleri vermekle amacım, genel olarak örgün eğitimin düzeyinin düşmesinin yol açtığı –başta yaşama hakkı olmak üzere– zincirleme insan hakları ihlalleridir: Doğru dürüst eğitilmemiş insanlar –yani eğitim hakkı yeterince korunmamış insanlar– başka insanların haklarını ihlal etmiş oluyor.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ İNSAN HAKLARI VE FELSEFESİ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'nin girişimleriyle 1997 yılında kuruldu¹. Merkezin kurulduğu 1997 yılından Hacettepe Üniversitesinden ayrıldığı 2005 yılına kadar müdürlüğünü² yapan İoanna Kuçuradi, Merkezin insan haklarına felsefeyle bakan, etik merkezli insan hakları çalışmaları yapan bir araştırma ve uygulama birimi olmasını amaçlar. Merkezin yapacağı eğitim ve araştırmalarla Türkiye'de ve dünyada insan haklarıyla ilgili iki önemli ihtiyacı karşılamasının amaçlandığı belirtilir. Bunlar “a) İnsan hakları kavramının ve tek tek insan haklarının *içeriğinin belirlenmesine* katkıda bulunmak ve b) İnsan hakları eğitiminde genellikle gözardı edilen, ama insan haklarının en temel boyutu olan *etik boyutun bu eğitime katılmasında* aktif rol oynamaktır”. İnsan haklarının yaşamda daha çok korunmasını sağlamak için bu amaca uygun *yeni bir modeli*, yani felsefi-etik merkezli disiplinlerarası bir programı geliştirmek ve uygulamak Merkezin temel hedefi olarak konulmuştur. Böylece Merkez hem yeni bir felsefi-etik odaklı insan hakları eğitimi geliştirmeyi hem de bu modelle insan hakları ihlallerinin en fazla görüldüğü alanlarda çalışan kişileri eğitmeyi kendisine hedef olarak koymuştur. İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi, insan hakları duyarlılığının geliştirilmesini ve insan hakları alanında bilgi eksikliğinin giderilmesini öncelikli hedef olarak belirlemiş; bunu gerçekleştirmek için de insan haklarıyla ilgili bilimsel etkinlikler düzenleme, insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapma, insan haklarıyla ilgili konularda danışmanlık ve eğitim hizmeti verme ve insan haklarıyla ilgili konularda yayınlar yapma gibi faaliyetler yapmayı programına almıştır.

Merkez kuruluşundan bu yana ulusal ve uluslararası birçok bilimsel etkinlik düzenlemiştir. Bunlar “Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları” (1998), “Yirmibirinci Yüzyılın

Başında İnsan Haklarına Yönelik Tehditler” (2004) ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi’yle birlikte gerçekleştirilen), “UNESCO Karar ve Verileri Işığında İnsan Hakları Eğitimi” (2014) uluslararası sempozyumları ile ulusal “Ekonomi ve İnsan Hakları: İnsan Hakları Piyasasının Neresindedir?” Paneli (2010), İnsan Hakları Anabilim Dalı ile birlikte “Siyaset ve İnsan Hakları: İnsan Hakları Siyasetin Neresindedir?” paneli (2010), İnsan Hakları Anabilim Dalı ile birlikte “Hukuk ve İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukun Neresindedir?” paneli (2014), TODAİE ile birlikte “1948’den 2014’e İnsan Hakları Mücadelesi: Nerede Hata Yaptık?” (2014) konferansı, “İnsan Haklarının Dünü, Bugünü ve Yarını Sempozyumu” (2016) etkinlikleridir.

Bu etkinliklerde sunulan bildiriler İoanna Kuçuradi'nin yayına hazırlamasıyla *50 Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları* (1999)/*Human Rights in Turkey and the World in Light of Fifty-year Experience* (2002) ve *Yirmibirinci Yüzyılın Başında İnsan Haklarına Yönelik Tehditler/Threats to Human Rights in the Beginning of the Twenty-First Century* (2004) başlıklarıyla yayınlanmış; “UNESCO Karar ve Verileri Işığında İnsan Hakları Eğitimi” konferansının bildirileri ise basıma hazırlanmaktadır.

Merkezimiz bunun yanında Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Yasasının TBMM’deki hazırlık çalışmalarına görüş bildirerek katılmış, Hacettepe Üniversitesi tarafından hazırlatılan anayasa çalışmaları içinde yer almış, Ankara ili ve ilçelerinde kurulan il ve ilçe İnsan Hakları Kurullarına uzman üye göndermiş, insan hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşları ağına eğitim desteği vermiştir. Bu-

¹Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulması Yükseköğretim Kurulu'nun 19.02.1997 gün ve 97/6.415 sayılı kararı ile uygun görülmüş; 16.04.1997 tarihli Resmi Gazetenin 22966 sayısında ise kuruluşu tamamlanmıştır.

² Merkezin ilk Yönetim Kurulu üyeleri Prof. Dr. İoanna Kuçuradi (Müdür), Prof. Dr. Ekrem Aksoy (Fransız Dili ve Edebiyatı), Prof. Dr. Okan Aktan (İktisat), Prof. Dr. Mustafa Erdoğan (Kamu Yönetimi), Doç. Dr. Abdullah Kaygı (Felsefe) ve Doç. Dr. Harun Tepe (Felsefe) olmuştur.

nun dışında kamu kurumlarından gelen insan hakları eğitimi konusundaki istekleri karşılamaya çalışmıştır.

İnsan Hakları Yüksek Lisans ve Doktora Programları Merkez, Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak 1999-2000 döneminden 2017-2018 dönemine kadar İnsan Hakları Tezsiz Yüksek Lisans programı yürütmüş, bu program 2017-2018 yılından itibaren İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans programına dönüştürülmüştür. Ayrıca Merkezimiz 2004-2005 döneminden itibaren, bugün de Türkiye’deki ilk ve tek insan hakları doktora programı olan İnsan Hakları Doktora Programını yürütmeye başlamıştır.

İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezine bağlı olarak açılan İnsan Hakları Anabilim Dalının, “insan hakları eğitiminde çok eksikliği hissedilen insan hakları kavramlarıyla ilgili belirsizliği gidermeyi” hedeflemiştir. Zira insan hakları kavramları birçok durumda neyin insan hakkı sayılacağı neyin sayılmayacağı konusunda bir ölçüt olarak kullanılmakta, dolayısıyla kavramın açık olmaması, yaşamayı olduğu kadar insan hakları eğitimini de etkilemektedir. Bu nedenle Merkezi ve İnsan Hakları Anabilim Dalı kurmanın ana amaçlarından biri –İnsan Hakları Anabilim Dalı Kurulmasına ilişkin gerekçede ve Anabilim Dalı Yönergesinde de belirtildiği gibi– “kavramlara yönelik çalışmalar ve bunlara dayanan araştırıcı eğitimi yapmak, böylece de araştırıcı-eğitici –insan hakları için üniversite öğretim üyesi– yetiştirmek” olarak ifade edilmiştir.

İnsan Hakları Tezsiz Yüksek Lisans programından 1999-2000 yılından 2017-2018 öğretim yılı sonuna kadar mezun olan öğrenci sayısı 93, Doktora programından mezun olan öğrenci sayısı 8’dir. 2018-2019 öğretim yılı başında İnsan Hakları Tezli-Tezsiz Yüksek Lisans programlarına devam eden öğrenci sayısı 16, Doktora programına devam eden öğrenci sayısı 13’tür.

* Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Harun Tepe’ye, verdiği bu bilgiler için teşekkür ederiz.

10. sayfadaki Güney Haştemoğlu söyleşinin devamı:

Vakfımızın kuruluşundan bu yana devam eden ve edilecek olan projesi Gençlik Merkezidir. Gençlik Merkezine gelenler, yolu bir biçimde Çocuk Adalet Sistemi ile kesişmiş olan çocuklar ve onların kardeşleri, akrabaları, mahalle, okul veya iş arkadaşlarıdır. Böylece çocuğun değişirken, çevresinin de değişimine hizmet etmeye çalışıyoruz. Gençlik Merkezi çok geniş bir yelpazede çocuklarımıza hizmet vermektedir. Yeni başlayan önemli bir proje, üyelerimiz, gönüllülerimiz ve bu konuda bilgilenecek isteyen herkese açık olarak düzenlenen seminer çalışmalarıdır. Nisan, Mayıs, Haziran 2018 aylarında, her ayın son Perşembe günü yapılan seminerler Ekim 2018’den itibaren de her ay devamlı olarak yapılacaktır. Seminerleri Av. Selmin Cansu Demir, Dr. Öğr. Üyesi Dilek Çelik, Av. Cansu Şekerci ve Alper Yalçın yönetmişlerdir. Seminerlerde ele alınan konular: Çocuk ve suç kavramları neden ve nasıl yan yana getiriliyor? TCYOV bu konuda neler yapıyor, ne için mücadele ediyor? Çocuklar için daha adil bir dünya mümkün mü? Çocukların suç eylemi ile ilişkileneceklerine neden olan psiko-sosyal faktörler nelerdir? Adli süreçte çocuklar ruhsal olarak neler yaşar? Ceza infaz sistemi suçun önlenmesinde etkin bir role sahip midir? Çocuklar tahliye sonrasında nasıl hazırlanır? Çocukların gelişimsel özelliklerini dikkate alan “Çocuk Dostu” bir adli sistem mümkün müdür? Çocukların tutulduğu hapisanelerde kendileri için oluşturulan şartlar nelerdir? Çocukların, çocuk adalet sisteminde ne tür ihtiyaçları bulunmaktadır? Toplumda, çocukluk ve hapsedilmek algısı?”. Konular değerli katılımcılarımız ile birlikte tartışılmıştır. Seminerlerimizin amacı, konuyu uzmanlarından dinleyecek ve tartışılacak ortamları oluşturmak ve bu çok önemli sorunla ilgili daha geniş bir çapta bilinçlenme sağlamaktır.

Günümüzde toplumsal sorunlar ancak sorunu kavramış, çözüm üretebilecek donanımda olan gönüllülerin etkin bir biçimde örgütlenmesiyle kamuya mal edilebilir ve çözülebilir. Kamuya mal edilmemiş bir sorunu çözmek zordur. Çünkü devletleri etkileyecek olan kamuoyudur. İhmale uğramış, görmezden gelinmiş sorunları çözmek için sadece çalışılacak konuda bilgi sahibi olmakla iş bitmiyor. Bir sivil toplum kuruluşunun, iç yönetim, devletle olan ilişkilerin yönetimi, çeşitli kuruluşlarla ve devletle işbirliği yapma becerisi gibi alanlarda da etkinliğin olması gerekiyor. Özellikle devlet ile olan ilişkinin hem demokratik bir ilişki olarak yürütülmesi, hem de devlet gücünü yanlış kullanmaya eğilimli görevlilere karşı doğru politikalar sürdürülmesi deneyim ve sükûnet isteyen işlerdir. Her şeye rağmen sizin amaç olarak seçtiğiniz, inandığınız çağdaş temel fikir ve yöntemlerden asla taviz vermeden devam edebilmeniz önemlidir. Bu hem vatandaşlık bilinci ve görevidir, hem dünyaya, insanlığa karşı yerine getirilmesi şart olan bir hizmettir.

KADIN VE İNSAN HAKLARI

Prof. Dr. Hülya ŞİMGİ*

Kadın ya da erkek olmak, insanların arasındaki farklılıkların en göze çarpanı gibi duruyor. Simone de Beauvoir, *Le Deuxième Sexe* kitabında, etrafa şöyle bir göz atmanın bunu doğrulayacağını söylüyor: “Gerçekten de gözlerini açarak biraz dolanmak bile insanlığın, giyisileri, yüzleri, gülümsemeleri, hareketleri, ilgi alanları, uğraşları, birbirinden belirgin olarak farklı iki kategoriye ayrıldığını tespit etmek için yeterlidir. Bunlar yüzeysel farklılıklar olabilirler ve belki de birgün yok olacaklar. Ama şu anda [bu farklılıklar] şüpheye yer bırakmayacak kadar apaçık” (Beauvoir, 1976/1949: 15). Bu sözler yazıldığından beri neredeyse 70 yıl geçti ama değişen fazla bir şey yok. İnsanlar arasındaki diğer ayırıcı niteliklerle karşılaştırıldığında, kadın ya da erkek olmak, insanlar arasında farklılık oluşturan en evrensel ve bir anlamda “doğal” nitelik gibi duruyor. Şöyle ki, ırk, renk, inanç, ekonomik sınıf gibi farklılıkların “farklılık” olarak ele alınması sosyo-politik ve tarihsel bağlarla doğrudan ilişkilidir. Örneğin, Jean-Paul Sartre’in dediği gibi, Yahudiyi “Yahudi” yapan anti-semitizmdir. Yahudi düşmanlığı tarihin bir noktasında ortaya çıkmıştır ve gene bir noktasında ortadan kalkabilir. Fakat, her ne kadar kadın ve erkeğe yüklenen çeşitli anlamlar, görevler ve roller en geniş manada tarihsel olsa da, insanların kadın ve erkek olarak ayrıştırılması, bir anlamda, tarih-dışıdır. Burada biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkla ilgili tartışmalara girmeyecek olsak da, insanların cinsiyetlerine göre ayrılmasının “doğal” kabul edilegelmesinin üreme ile yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

İstatistiklere göre, yeryüzündeki insan nüfusu birbirine çok yakın yüzdelerle iki cinsiyet arasında dağılmıştır. Fakat eşitlik buraya kadar gibi duruyor! Her ne kadar, toplumsal cinsiyete dair anlayış farklı dönemlerde ve farklı coğrafyalarda, inanç sistemleri, üretim mekanizmaları, kültürel pratikler, politik ideolojiler gibi etkenlerle değişiklik göstermiş olsa da, insanlık tarihine baktığımızda, günümüzde anlaşılan anlamıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin hiçbir zaman sağlanmamış olduğu görülür. Nitekim, Dünya Ekonomik Forumunun yürüttüğü sağlık, eğitim, politikaya ve iş gücüne katılım olmak üzere dört alanda yapılan ölçümlerin verilerinin yayımlandığı Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu (2017), uçurumun kapanması için Batı

Avrupa’da 61 yıl, Güney Asya’da 62 yıl, Latin Amerika ve Karayipler’de 79 yıl, Sahra Altı Afrika’da 102 yıl, Doğu Avrupa ve Orta Asya’da 128 yıl, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da 157 yıl, Doğu Asya ve Pasifik’te 161 yıl ve Kuzey Amerika’da 168 yıl geçmesi gerektiğini ön görmekte.

İnsan haklarının bu denli gündemde olduğu, kadın haklarının gittikçe artan önemle vurgulandığı günümüzde bu, insanlık açısından utanç verici bir tablodur. Kadın hakları savunucularının ve feministlerin farkındalık artırma çalışmalarına ve bütün diğer çabalarına rağmen ortada olan bu küresel tablo, John Stuart Mill’in dediği gibi “doğaldan” hâlâ “geleneksel-göreneksel” ve “alışıl-gelmiş” olanı anladığımızın işaretidir. Şöyle der Mill: “Doğal olmayandan geleneksel/göreneksel olmayanın anlaşıl-gelmiş olduğu ve alışıl-gelmiş olanın doğal adedildiği ne kadar da doğrudur” (Mill, 2006: 145-146). Gerçekten de insanlar çoğu zaman üzerine hemen hiç düşünmeden içine doğdukları kültürün doğrularını, yanlışlarını, ahlak normlarını, alışkanlık ve inançlarını benimserler. İşte erkek egemenliği de böylesi bir “doğallık” anlayışı yoluyla hükümünü sürdürmeyi başarmıştır. Kadının insan olarak statüsü söz konusu olduğunda, bu kültürel durumun neredeyse “evrensel” denebilecek bir boyut içerdiği söylenebilir. Değişen derecelerde olmakla birlikte yerükürenin her köşesinde varlığını sürdüren kadına karşı ayırıcılık ya da cinsiyetçilik, ayırıcılık türleri arasında en yaygın etkiye sahip olanı gibi durmaktadır. Kadına karşı ayırıcılık, tarihi çok eskiye giden küresel bir kültürün ürünüdür adeta! Hak ve özgürlükler söz konusu olduğunda, kadının erkekten farklı muamele görmesini meşrulaştırarak insan hakları ihlallerine yol açan kültürel pratikler, sosyal politikalar ve hukukî uygulamalar kadının neredeyse başka bir “tür” olarak addedildiğini düşündürecek kadar ayırıcıdır.

Peki, kadının erkekle eşit statüde varlık olarak görülmemiş olmasının ve hâlâ da görülüyor olmasının nedeni nedir? Bu sorunun kapsamlı bir cevabı sosyal antropoloji, etnoloji, teoloji, psikoloji, ekonomi gibi alanlardan sayısız çalışmanın analizini gerektirir. Bununla birlikte, kadının insan olarak “ikincil” statüde görülebilmesine neden olan çok önemli bir etkenin, erkeğin insanın arketipi olarak görülmüş olması olduğunu söylemek

*Prof. Dr. Hülya Şimgı, Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Öğretim Üyesi.

yanlış olmayacaktır. “Kadın doğulmaz, kadın olunur” önermesiyle kadın çalışmalarına tartışılmaz önemde bir katkı yapmış olan Beauvoir, kadınla erkek arasındaki farklılıkta kadının statüsünü ifade etmek için “Ötekilik/Başkalık” kavramını kullanır. Ona göre “bilinen bütün toplumlarda kadın hep Öteki olarak ele alınmıştır”. “Kadın”, der Beauvoir, “erkek referans alınarak tanımlanır ve ayırt edilir; erkek kadın referans alınarak değil. Kadın, esas olanın/önemli olanın karşısında önemsiz/olmasa da olandır. Erkek Öznedir, Mutlaktır –kadın ise Öteki” (Beauvoir, 1976/1949: 17). Erkek merkezçiliğin özünü çok da güzel ifade eder bu ünlü sözler. Tarih boyunca hakim olan erkek merkezci anlayış, kadına ve erkeğe farklı özellikler, roller ve görevler biçmiş ve erkeği imleyen özelliklerin kadını imleyenlerle hiyerarşik karşıtlıklar cinsiden içselleştirilmesine neden olmuştur. Genel olarak, erkek akıl ve mantıkla, kadın beden ve duyguyla, erkek kamusal alan, kadın özel alanla, erkek aşkınlık (*transcendence*), kadın içkinlikle (*immanence*) özdeşleşmiştir. Dolayısıyla, neredeyse farklı türlermiş gibi, potansiyelleri, kapasiteleri, yapabilirlikleri ve faaliyet alanları da ayrıştırılmıştır. Martha Nussbaum’un çok güzel özetlediği gibi, “Kadınlar çoğunlukla, yasalar ve kurumların onur sahibi kişiler olarak saygısını hak eden, kendi içinde amaçlar olarak muamele görmezler. Bunun yerine, diğerlerinin gayeleri için birer araçtan başka bir şey değilmişler gibi muamele görürler –çocuk doğururlar, bakım görevini üstlenirler, cinsel objeler ya da ailenin genel refahının sağlayıcısıdır” (Nussbaum, 2000: 220). Bu, insan türünün yarısının, her insanın sadece insan olduğu için görmesi gereken/hak ettiği muameleyi görmediğini gösterir. Halbuki onur sahibi bir varlık olarak her insan, kişisel özellikleri ne olursa olsun, hiçbir ayırım gözetilmeksizin aynı muameleyi hak eder. İoanna Kuçuradi bunu şöyle açıklar: “‘İnsanın değeri’ derken bundan insanın diğer canlılar arasındaki özel yerini anlıyorum. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun olanaklarının bütünüdür; onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar, insana özgü etkinlikler ve bu etkinliklerin ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise, insanı diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar ‘insanın değerini’ ya da ‘onurunu’ oluşturur” (Kuçuradi, 2007: 2).

Yüzyıllar boyunca, insana özgü olanakların kullanımının söz konusu olduğu felsefe, bilim, sanat, hukuk, politika gibi alanlar erkeğin tekelinde olmuştur. Yerleşik anlayışlar nedeniyle hem toplum hem de kurumlar nez-

dinde bu alanların hakimi erkek olmuş ve katkısı teslim edilen çok az sayıdaki kadın da “kadın matematikçi”, “kadın ressam”, “kadın felsefeci” gibi anılarak, adları tarihe istisnalar olarak yazılmıştır. Tarih boyunca ve zamanımızda da sadece kadın olduğu için olanaklarını geliştirmesine izin verilmemiş ve bu nedenle “insan gibi” varolamamış nice kadın var kuşkusuz. Kadınların erkeklerle aynı olanaklara sahip olduğunun farkındalığının kısmen de olsa oluşmasının ancak 180 senelik bir tarihi vardır. İnsanlık tarihinin başlangıcının binlerce yıl geriye gittiği düşünülürse, adeta daha dün! “Kadınların insan hakları” kavramının uluslararası literatüre katılması ise yaklaşık 40 yıl önce yürürlüğe giren *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi* (CEDAW) ile olmuştur. CEDAW’ın 1. maddesine göre, “Kadınlara karşı, erkeklerle eşit haklara sahip olmalarının reddedilmesi veya kısıtlanması yoluyla uygulanan ayrımcılık, temel bir haksızlıktır ve insan onuruna karşı işlenmiş bir suç teşkil etmektedir”. Hiç şüphesiz, CEDAW ve bağlayıcılığı olan benzeri sözleşmeler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kritik rol oynamaktadır. Ama toplumların bakış açılarının değişmesi, önyargılardan kurtulması, insanın değerini merkeze koyan çağdaş bir anlayışın benimsenmesi için, insan hakları eğitiminin yaygınlaştırılması gerekliliğinin altı sürekli çizilmelidir. Bu, her tür ayrımcılık konusunda olduğu gibi kadına karşı ayrımcılığın da azalmasına imkân verecektir. Son olarak, olanaklarını geliştirme imkânı bulduğu için değerler üretebilmiş ve insanlığa faydalı olmuş kadınları görünür kılmak, hem kadınların en az erkekler kadar başarılı olabileceğini göstermek hem de hemcinslerine ilham vermeleri açısından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Beauvoir, Simone de (1976), *Le Deuxième Sex*, Paris: Galimard.
- Kuçuradi, İoanna (2007), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Mill, John Stuart (2006), *On Liberty and the Subjection of Women*, London: Penguin Classics.
- Nussbaum, Martha (2000), *Women and Human Development: The Capabilities Approach*, New York: Cambridge University Press.
- <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/cedaw.pdf>
- <https://www.weforum.org/reports/the-global-gender-gap-report-2017>

BİR İNSAN HAKKININ GEREĞİ OLARAK ADLİ YARDIM

Av. Musa Toprak*

1. Ülkemizde Adli Yardım Sistemi

Adli yardım, maddi imkânlarının yetersizliği nedeniyle bir avukatın yardımına başvurma olanağından yoksun olan kişilere, ücreti devlet bütçesinden karşılanarak bir avukat sağlanması demektir. Ülkemizdeki adli yardım uygulamasında bu hizmet üç ayrı yoldan sağlanmaktadır. Birincisi, barolar tarafından kişilere ücret ödmeden hizmetinden yararlanacakları bir avukatın tayin edilmesidir, ki Türk hukukunda bu uygulamaya “adli yardım” adı verilmektedir. İkinci olarak, “adli müzaheret” adı verilen uygulama ile mahkemeler tarafından özel hukuk uyuşmazlıklarında ve idarî yargılamada mahkeme masraflarından muafiyet tanınması söz konusudur. Üçüncü olarak da uygulamada kısaca “CMK avukatlığı” adı verilen “zorunlu müdafilik” adlı uygulama mevcuttur. Uluslararası kabul edilmiş genel yaklaşımda bu üç hizmetin üçü de “adli yardım” olarak adlandırılmaktadır.

Türk hukukunda “adli yardım” olarak adlandırılan baro tarafından avukat görevlendirilmesi hizmetinde ihtiyaç sahibi kişiler, baroya başvurarak maddi imkânlarının yetersiz olduğunu ve taleplerinde haklı olduğunu gösteren deliller sunmakla yükümlüdür. Barolar bu talepleri inceleyerek avukatlık ücretini karşılama olanağı olmadığına ve dava konusu yapmak istediği konuda haklı olduğuna kanaat getirdikleri kişilere, ücreti genel bütçeden barolara aktarılan paradan karşılanmak üzere bir avukat tayin ederler.

Uygulamada “adli müzaheret” adı verilen hizmette ise, yargılamayı gerçekleştiren mahkemeye başvuran kişi, kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zora düşürmeksizin mahkeme masraflarını karşılama olanağı bulunmadığını gösteren delilleri sunarak yargılama harç ve masraflarından muafiyet kazanmaktadır. Adli yardımı düzenleyen Avukatlık Kanunu 176. maddesine ve Hukuk Muhakemesi Kanununun 334. maddesine baktığımızda, her iki maddede de hem mahkeme masrafları hem de avukatlık ücretlerinin karşılanacağı hüküm altına alınmışsa da, uygulamada çoğu zaman barolar sadece avukat tayinini yapmakta, mahkemeler ise sadece yargılama ücretinden muafiyete karar vermektedirler.

“Zorunlu müdafilik” veya kısaca “CMK avukatlığı” adı verilen hizmette ceza yargılamasında müdafii veya vekili bulunmayan kişilere, Ceza Muhakemesi Kanununda belirtilen şartları taşımaları halinde avukat görevlendirilmektedir. Diğer uygulamalardan farklı olarak bu adli yar-

dım türünde, kişilerin maddi durumları değerlendirmede dikkate alınan bir ölçüt değildir. Ülkemizdeki ceza muhakemesinde soruşturma veya kovuşturma altında olan herkese, talebi halinde bir avukat görevlendirilir. Alt sınırı en az beş yıl hapis cezasını gerektiren bir suçla suçlanan kişilerin ve 18 yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malul olan kişiler söz konusu ise, ceza muhakemesinin müdafii olmadan gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu kişilerin avukatı yok ise, talepleri aranmaksızın bir avukat tayin edilir. Sisteme uygulamada “zorunlu müdafilik” denilmesine rağmen sadece sanığa değil, mağdura ve suçtan zarar gören kişilere de avukat tayin edilmektedir. İlgili kişiler, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlar söz konusu ise, baro tarafından kendilerine avukat görevlendirilmesini isteyebilirler. Mağdur veya suçtan zarar görenin çocuk, sağır ve dilsiz veya kendisini savunamayacak derecede akıl hastası olması halinde avukat görevlendirilmesi için talep aranmaz.

2. Adli Yardım Sistemindeki Temel Aksaklıklar

Kısaca ortaya koyduğumuz bu üç uygulama ülkemizdeki adli yardım sistemini teşkil etmektedir. Adli yardım hizmetinin üçe bölünmüş olması, özellikle mahkeme masraflarından muafiyet konusunda önemli sorunlar yaratmaktadır. Zira hukuk muhakemesi sistemimiz ve idarî yargılama sistemimiz adli yardım talebi için kişinin mahkemeye usulüne uygun bir dilekçe ile başvurmamasını ve hem maddi durumunun yetersiz olduğunu ve hem de davasında en azından görünüşte haklı olduğunu bir dilekçe ile mahkemeye bildirmesini şart koşmaktadır. Bu koşulu bir avukat yardımı olmaksızın yerine getirmek son derece güçtür. Dava masraflarını karşılayamayacak durumda olan kişilerin genel olarak ait oldukları sosyoekonomik sınıflar düşünüldüğünde, mahkemeye dilekçe ile adli yardım talebini ve gerekçeleri ile destekleyici belgeleri sunmak koşulu, aşılması neredeyse olanaksız bir engel teşkil etmektedir. Kanunun öngördüğü bu koşulu sağlamak ile dava açmak arasında yok denecek kadar küçük bir fark bulunmaktadır. Bu nedenle adli yardım talepli davaların çoğu baro tarafından tayin edilen avukatla açılabilir. Mahkeme bu talebi reddederse, ilgili kişiye mahkeme masraflarını çok kısa süre içinde ödemek dışında bir seçenek kalmamaktadır. Bu masrafı karşılayamaz durumda olanlar ise, davalarını baro tarafından talepleri kabul edildiği halde açamamaktadırlar. Avukatlık Kanunu, barolara mahkeme masraflarını karşılamak olanağı vermişse de, uygulamada bütçe yetersizliği nedeniyle ba-

* Avrupa Konseyi Hukukçuları İnsan Hakları Eğitimi Temas Kişisi (HELP).

rolar bu olanağı pek az kullanmaktadırlar. Barolar genel bütçeden Türkiye Barolar Birliği tarafından kendilerine o ilde yaşayan nüfus ve baroya kayıtlı avukat sayısına göre belirlenen bir formüle göre aktarılan bütçe bittiğinde, avukat görevlendirmelerini durdurmaktadırlar. Bu nedenle baroların mahkeme masraflarını karşıladıkları durumda bir başka ihtiyaç sahibine avukat tayin edememeleri söz konusu olduğundan, Kanunda kendilerine verilmiş olan yetkiyi istisnaî durumlar dışında kullanmama yönünde inisiyatif göstermektedirler. Hukuk Muhakemesi Kanununa ve Avukatlık Kanununa baktığımızda, ne baronun ne de mahkemenin adli yardıma karar vermesi için arayacağı koşullar arasında “bütçede yeterli para ayrılmış olması” koşulu yer almamasına rağmen, görevlendirmeler esnasında kanunda yer almayan bu koşula sıklıkla başvurulduğu görülmektedir.

3. Bir İnsan Hakkının Gereği Olarak Adli Yardım

“Adil Yargılanma Hakkı” uluslararası belgelerle korunma altına alınmış olan insan haklarından bir tanesidir. Adil yargılanma hakkının yerine getirilmesinin olmazsa olmaz koşullarından bir tanesi de, başta sanığın ve yargılamanın tarafı olan diğer kişilerin bir avukatın yardımından faydalanmasıdır. Son derece teknik bir alan olan hukuk, özellikle yargılama süreci içerisinde usul hukuku hükümlerinin de devreye girmesi ile daha da karmaşık bir hal alır. Gerekli teknik bilgiye sahip olmayan kişilerin kendini savunması veya özel hukuktan kaynaklanan hakkını talep etmesi çok güçtür. Esasen avukatlık mesleğinin ortaya çıkışı da bu nedenden kaynaklanmaktadır. Kişilerin çelişme metodu esas alınarak yapılan yargılamada kendi talep ve iddialarını tam olarak ortaya koymadıkları durumda hak kaybına uğramaları ve dolayısıyla adaletin sağlanamaması nedeniyle talep ve iddialarını ortaya koymalarında teknik bilgisi ile yardımcı olan avukatlar yargılamanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Çelişme metodunun özü bir sacayağı olarak formüle edilmiştir: sav, savunma ve yargı. Bu sacayağı ceza hukukunda savcı, müdafii ve yargıç olarak, özel hukukta ise davacı (ve avukatı), davalı (ve avukatı) ve yargıç olarak formüle edilmiştir. Ülkemizin ceza hukukunda belirli ağırlıkta suçların yöneltildiği kişilerin avukatları olmadan yargılamanın gerçekleşmesi mümkün değildir. Bazı hukuk sistemlerinde özel hukuk davalarında da, davanın konusu belirli miktarda parayı aştığı durumlarda tarafların avukatları olmaksızın yargılamanın gerçekleşmesi mümkün değildir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 11.1 sayılı maddesi şunu belirtmektedir: “Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan bütün güvencelerin tanındığı

açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.”

Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 14.3.d. sayılı maddesinde herkes için aşağıdaki hususlar güvence altına alınmıştır: “Duruşmalarda hazır bulundurulma ve kendisini bizzat veya kendi seçeceği bir avukat aracılığıyla savunma; eğer avukatı bulunmuyorsa, sahip olduğu haklar konusunda bilgilendirilme; adaletin yararı gerektirdiği her durumda kendisine bir avukat tayin edilme ve eğer avukata ödeme yapabilecek yeterli imkânı yoksa ücretsiz olarak avukat tayin edilme.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6.3.c. sayılı maddesi de aynı hakları güvence altına alan şu hükme sahiptir: “Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek.”

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi hem hukuk hem de ceza davalarında adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadır. Maddenin lafzına baktığımızda, özellikle 6.3.c. maddesinde ceza yargılamasında adli yardım hakkı açıkça belirtilmiş ve AİHM içtihadı ile hukuk davalarında ücretsiz adli yardım alma hakkı da güvence altına alınmıştır.

4. Sonuç

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi ve BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi, adli yardımın korkutma, kötü muamele veya işkenceye karşı bir koruma önlemi olarak önemini defalarca vurgulamıştır. Muhakeme sürecinin tüm aşamalarında avukata erişimin güvence altına alınması, kişilere sadece teknik bilgi aktarılmasını güvence altına almakla kalmamakta, özellikle gözaltı aşamasında kolluk güçlerinin yasak usullere başvurmaması için bir güvence de sağlamaktadır. Kanun koyucu davanın konusu olan şeyin parasal karşılığını veya kişi hakkında istenen cezanın yüksekliğini baz alarak daha ciddi kabul ettiği davalarda, kişilerin bir avukatın yardımı olmaksızın kendilerini savunmalarının veya iddialarını ortaya koymalarının mümkün olamayacağını ve yargılamanın sonunda adaletin sağlanamayacağını varsaymıştır. Adaletin sağlanması için yargılama sürecinde bir avukatın yardımına başvurmanın bir gereklilik olduğunu kabul ettiğimiz durumda, kişilerin hizmet aldıkları avukatın ücretini karşılayamadıkları zaman adil yargılanma hakkının sağlanmasının mümkün olmayacağı da açıktır. Adli yardım hakkı da işte bu gereksinimden doğmuştur. Bu nedenle adli yardım, adil yargılanma hakkının bir implikasyonu olarak görülmelidir.

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNİN SOSYAL HİZMET MESLEĞİNDEKİ ROLÜ

Yusuf Adem UZUN*

İnsan hakları eğitiminin sosyal hizmet mesleğindeki rolü ve mesleğe katkıları üzerine bir değerlendirme yapmadan önce, sosyal hizmet ve insan hakları kavramlarının içeriğine ayrı ayrı bakmakta fayda görüyorum. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliğinin 2014 yılında onayladığı ve dünya düzeyinde kabul gören geliştirilmiş son tanımında¹ sosyal hizmetin sosyal değişimi ve gelişimi, sosyal bütünleşmeyi, insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmelerini destekleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik disiplin olduğuna doğrudan vurgu yapılmaktadır. Diğer yandan sosyal hizmetin sosyal adalet, insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı ilkelerini merkeze aldığına ve sosyal hizmet teorileri, beşerî bilimler, sosyal bilimler ve yerel bilgi ile desteklenen sosyal hizmetin, yaşam zorluklarıyla mücadele etmek ve iyilik halini geliştirmek için insanlarla ve kurumlarla çalıştığını açıkça dile getirmektedir. Ayrıca sosyal hizmetin bu tanımının ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebileceğine de göndermede bulunmaktadır. En genel ve en temel anlamda sosyal hizmet mesleğinin, hak temelli bilimsel bir iş olduğu söylenebilir.

Diğer yandan insan hakları kavramı, ne tuhaftır ki günümüzün en “moda” kavramlarından birisidir ve “moda” olduğu için de herkesin kendi ihtiyaçları doğrultusunda içini gelişiğüzel doldurarak kullanabildiği bir hâl almıştır. Ne var ki, “modası” geçtiğinde de, onu rafa kaldırıp atmayan, yani insan haklarının bilgisine gerçekten sahip olan kişilerin insan haklarını korumak için her türlü mücadelenin içerisinde olacağını söylemek mümkündür.

İnsan hakları kavramının ne olduğunu açık seçik ortaya koyabilmek için İoanna Kuçuradi’nin insan haklarına dair bazı temel belirlemelerine bakmak gerekir. Kuçuradi’ye göre insan hakları her şeyden önce bir fikirdir ve insanların bazı özelliklere ve doğal olanaklara sahip olması sebebiyle, özel

bir muamele görmeleri ve aynı zamanda diğer insanlara özel bir muamele göstermeleri gerektiğini dile getirir (Kuçuradi, 2016a, s. 56-57). Diğer bir ifade ile insan hakları, “kişiler birbirlerine nasıl muamele etmelidirler ki, insanın bu doğal olanaklarını gerçekleştirmeleri engellenmesin? Aksi halde insan hangi duruma gelir ve neleri yapamaz?” sorularının bir yanıtıdır.

Sosyal hizmet ve insan hakları kavramlarının ne olduklarına dair bu kısa belirlemeden sonra, “İnsan hakları eğitiminin, bir meslek ve akademik disiplin olan sosyal hizmete katkısı ne olabilir?” sorusuna aşağıda bir yanıt vermeye çalışacağım.

İnsan hakları eğitimi, gerek insan hakları kavramlarını ve sorunlarını açık bir şekilde ortaya koyarak, gerekse insan haklarını korumak için gerekli bilgiyi ve tek tek normlar ile yaşanan bir durum arasında bir bağlantının nasıl kurulabileceğini göstererek çok temel bir yol haritası çizmektedir. Bu yol haritası bizi sosyal hizmet mesleği ile birçok noktada kesiştirmektedir. Öyle ki, günümüzde sosyal hizmetin uygulanmasında iki temel problemin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu problemlerden ilki, sosyal hizmet uygulamalarında ve karar verme sırasında yapılan değerlendirmelerin bilgiye dayalı değil de değer atfetmeler veya değer biçmelerle ezbere yapılması sonucu doğru değerlendirmenin yapılamaması, dolayısıyla da değer harcanması ve alınan kararların hak ihlallerine sebep olmasıdır. İkincisi, sosyal hizmet sunulan kişilerin –meslekî ifadeyle müracaatçıların– araçsallaştırılmasıdır. Tam da bu noktada insan hakları eğitiminde karşımıza çıkan ve karar verme sırasında bize ışık tutan değerlendirme türleri –değer biçme, değer atfetme ve doğru değerlendirme (Kuçuradi, 2016b, s. 25-31)– ile insanlararası ilişkilerde, değer sorunları ile ilgili olan etik bilginin, sosyal hizmetin uygulanmasında ortaya çıkan bu iki temel problemi, belki tamamen yok etmeyecek olsa da, minimum seviyede seyretmesine katkısının çok büyük olduğunu/olacağını düşünüyorum.

*Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı öğrencisi, Sosyal Hizmet Uzmanı.

1 <https://www.ifs.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (07.08.2018)

Sosyal hizmet mesleği, bir otomobile ya da yeni keşfedilen bir tarım ürününe hizmet etmez. Sosyal hizmet mesleğinde odak noktası insandır. İnsanın olduğu her yerde de bir değerlendirme söz konusu olduğundan, sosyal hizmet mesleğinde de müracaatçıya sunulacak hizmetin belirlenebilmesi için bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı, değerlendirdiği müracaatçının durumunu göz önüne almaktan ziyade, kendisindeki bir duygudan veya bu durumun fayda-zarar sağlamasından yahut da kendi özel durumundan yola çıkarak, değerlendirdiği kişide olmayan bir şeyi ona ve durumuna atfetmeyi seçerse, ezbere ve bilgisel olmayan bir değerlendirme yapmış olur. Aynı zamanda sosyal hizmet uzmanı, değerlendirdiği müracaatçının içinde bulunduğu duruma dinsel, kültürel ya da ahlâksal normlar aracılığı ile değer biçerse, yine ezbere bir duruş sergileyecek, bilgisel bir değerlendirme yapmamış olacaktır. Bu iki değerlendirme tarzında da müracaatçının, yani kişinin bizzat kendisinin göz önünde bulundurulmadığı görülmektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanı, değerlendirdiği müracaatçının kendisini görerek, onun eylemlerine ve yapıp etmelerine bakarak, onu ve içinde bulunduğu koşulları anlayarak ve gereksinimlerini tespit ederek elde ettiği bilgiler doğrultusunda ve insan haklarını dayanak alarak değerlendirmesini gerçekleştirirse, burada çok yüksek bir olasılıkla doğru değerlendirme yapmış, hakkı olana hakkının gerektirdiklerini sağlamış olur.

Sosyal hizmet bilgi, beceri, uygulama ve meslekî ilkeler bütünlüğünde hayat bulan bir çalışma alanıdır. Müracaatçılar ile birlikte alınan kararlarda, sosyal hizmet uzmanının istemesini oluşturan şey arzu ve hırsları değil, hak temelli bilgisi olmalıdır. Müracaatçı ile kurulan meslekî ilişkide, eğer sosyal hizmet uzmanından gelen özellikler ve beirlenimler karşısındaki kişiyi kişisel, kurumsal veya siyasî bir amaç için araçsallaştırıyorsa, orada önemli bir etik problem söz konusudur. Şu yalın örneği birlikte inceleyelim: İki sosyal hizmet uzmanı düşünün. Her ikisi de, kurum bakımı hizmet modelinden yararlanan kimsesiz çocukları evlat edindirmek için iyi bir şekilde çalışıyor, gerekli bütün kaynakları kullanıyor, devlet ile gereksinim içerisindeki kişiler arasında köprü oluşturuyor. Buraya kadar herşey olağan görünüyor. Sosyal hizmet uzmanlarından birisi, çocuğun iyilik halini

gözettiği ve onun her şeyden önce insan olduğu bilinciyle insansal olanaklarını biraz daha hızlı geliştirmesi için bunu yapıyor. Diğeri ise, sicil amirinden takdir toplamak ve bir üst kademeye geçmek için bunu yapıyor. Bu iki örnekte her ne kadar benzer sonuçlar alınsa da, sosyal hizmet uzmanlarının istemelerini belirleyen şeyin çok farklı temellere dayandığı açıkça görülmektedir. Peki, ikinci eylemde etik bir duruştan söz etmek mümkün müdür?

Kant'ın "Her defasında insanlığa kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de sırf araç olarak değil aynı zamanda amaç olacak davranacak şekilde eylemde bulun" (Kant, 2016, s. 42) belirlemesi, yukarıda sorulan sorunun anlaşılması açısından önemlidir. Aksi halde en başta önlenmesi gereken hak ihlallerinin önlenmesi rastlantılara kalır.

Son olarak şunu söylemek gerekir ki, insanın nasıl bir varlık olduğu konusunda yeterince yanıt veren, hakların tanınması, korunması ve geliştirilmesi çerçevesinde önemli temeller oluşturan insan hakları eğitiminin sosyal hizmet mesleğine katkısı çok büyüktür. Buna karşın sosyal hizmet mesleğinin de üzerine düşen çok önemli bir görev vardır: "Kendi haklarını koruyamayanların insan haklarını korumak" (Kuçuradi'nin ders notları, 2018). İnsan haklarının, insan olan herkesin istisnasız olarak hakları olduğu hiçbir koşulda gözardı edilmemelidir. Ve o hakların en başta yasalarla korunması ve kamu görevlileri aracılığı ile tek tek kişilere sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Kant, Immanuel (2016), *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev: İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk, Füsün Akatlı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2016a), *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2016b), *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2018), *Etik ve İnsan Hakları Ders Notları*, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı, T.C. Maltepe Üniversitesi.

Güney HAŞTEMOĞLU

ÖZELLİKLE “ÇOCUK HAKLARI” TÜM HAKLARIN TEMELİDİR

Güney Haştemoğlu, 1992 yılında Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfını kurarak Türkiye’de ilk kez ceza infaz sistemindeki çocukları görünür kılıp, gündem konusu olmasını sağladı. Yıllardır suça itilmiş çocukların rehabilitasyonu için mücadele veren Haştemoğlu, günümüzde toplumsal sorunların ancak sorunu kavramış, çözüm üretebilecek donanımda olan gönüllülerin etkin bir biçimde örgütlenmesiyle kamuya mal edilebileceğini ve çözülebileceğini söylüyor. Ardında da şunu ekliyor: “Kamuya mal edilmemiş bir sorunu çözmek zordur. Çünkü devletleri etkileyecek olan kamuoyudur”. Eduardo Geleano’nun dediği gibi “Çocukların çocuk olma hakları her geçen gün reddediliyor”. Ama her şeye rağmen çocuklara çocuk olma hakkını vermek için didinen Haştemoğlu ile Türkiye’deki Çocuk Adalet Sistemini, suça itilmiş çocukları ve bu çocukların rehabilite edilmesinde, insan hakları ve çocuk hakları bilgisinin önemini konuştuk.

SÖYLEŞİ: Elif N. Hamidi

Dünya ile karşılaştırıldığında, Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin aksayan yönleri, sorunları nelerdir ve bu sorunların giderilmesi için neler yapılması gerekiyor? Ayrıca sorunların artmasında, medyanın çocuğa bakışımın ve kullandığı dilin payı nedir?

Bildiğiniz gibi, Vakfın asıl kurucusu olan Dostlar Danışma Derneği ile 1985 yılında başlattığımız ve 1992 yılından itibaren Vakıfla devam eden bu çalışmaların 33 yıllık bir geçmişi var. Bu 33 yıldaki gözlemlerimize dayanarak diyebilirim ki ülkemizdeki Çocuk Adalet Sisteminin aksayan yönleri son yıllarda azalmamış, artmıştır. Çocuk Adalet Sistemi polisle başlayan, mahkeme ile devam eden ve ceza infaz kurumlarıyla son bulan bir sistemdir. Bu sistem Adalet Bakanlığı ile birlikte İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ile organik bağları olması gereken bir sistemdir. Çalışmaya başladığımızda bu çocukların zaten “kayıp vaka” olduğu, yasaya aykırı eylemin tek nedeninin çocuktaki “kişilik bozukluğu” olduğu anlayışı tüm sisteme hâkimdi. Hatta basın ve dolayısıyla kamuoyunda da aynı “kötü çocuk” görüşü vardı. Bu yanlış görüşle medya kamuoyunu, kamuoyu medyayı karşılıklı olarak adeta besliyordu. Çocuğun içine düştüğü açmazın sorumluluğunu kimse üzerine almıyordu. Birkaç ilde Çocuk Polisi ve Çocuk Mahkemesi var ise de, polisler de, hâkimler ve savcılar da bu konuda uzman olmadıkları gibi, çağdaş

bir anlayışa, bilgi donanımına sahip değillerdi. Çocukların bulunduğu kapalı kurumlardaki görevliler de, çocuklara yönelik olarak insanî duygularını kaybetmiş gibiydiler. Nitekim oralardaki pek fena muamele ve cinsel tacizleri gazeteler hep yazıyor. Adalet Bakanlığında 1985 yılında bütün kapalı kurumlardaki çocuklarla ilgilenmek üzere Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünde bir tek psikolog vardı. Şimdi Çocuk Şubesi var.

Cezaevi, dünyanın her yerinde cezaevidir. Cezaevinin iyisi olmaz, çok kötüsü veya az kötüsü olur. Ortadoğu, Asya, Afrika, Amerika ülkelerindeki (Kanada hariç olmak üzere) Çocuk Adalet Sistemini düşünmek dahi istemiyorum. Viyana’daki bir çocuk mahkemesinden gelen bir hâkim, bir yılda eline gelen dava sayısının sekiz olduğunu söylemişti. Bizde mahkemeler günde 30 dosyaya bakar. Avrupa ülkelerinde risk altındaki çocuklar, adli sistemle karşılaşmadan önce rehabilite edecek kurumlara öncelik veriliyor. Sorunlu çocukların başıboş kalmaları sporla ve diğer aktivitelerle önleniyor. Bu konuda devlet sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapıyor ve onlara maddî destek sağlıyor. Çünkü gönüllülerin yaptığı işi devlet yaptığında, bunun maliyeti çok daha büyük oluyor.

Ülkemiz için özellikle 1985 ve sonrası yıllarda olumsuz bir tablo çizdiğimin farkındayım. Öyleyse bu koşullarda biz bu sisteme, resmen değilse de fiilen nasıl dâhil olabildik, kapalı kurumlarda nasıl çalışabildik, projeler uygulayabildik, bu bir mucizedir. Ancak eğer iyi, doğru çağdaş bir amaç için, insan hakları, çocuk hakları adına gerekli bir çalışmayı göze almışsanız, kamu kuruluşlarında bile sizinle aynı görüşü paylaşan ve destekleyen kişiler ortaya çıkmaktadır. Biz bu mucizeyi, onların ve toplumda bizim gibi düşünen sayısız kişinin yardımıyla yarattık. O yıllar AB’ne giriş için daha hevesli olan yıllardı, bizim kapalı kurumlardaki çalışmalarımız, adımız geçmemekle birlikte AB’ne karşı yüz ağartan çalışmalardı. Biz çalışmalarımızda cezaevi yönetimiyle de Bakanlıkla da çatışmamaya çok özen gösterdik. İçerde gördüğümüz yanlışları dışarıda kimseye yansıtmadık. Gazetecilerin “içeride dayak var mı?” gibi sorularını bu ülkede çocuklara nerede dayak yok ki diye geçiştirdik. Bizim amacımız kapalı kurumdaki çocuklara haftada bir bile olsa ulaşmaktı. İçeride ne olduğunu zaten herkes biliyor, yazıyor çiziyordu. Herşeye rağmen cezaevi içinde uyguladığımız programlar görevlilerde zihniyet değişikliğini bir süre için yarattı. Ama son 15 yılda yeni bir anlayış her yere hâkim oldu. Vakıf son birkaç yıldan

beri artık yalnızca kapalı kurum dışında kalan alanlarda proje yürütüyor.

Değişen dünya ile birlikte çocukları suça iten risklerde de bir değişim ve artıştan söz edilebilir mi? Örneğin internetin çocukların suça itilmesinde ne gibi etkileri oldu?

Değişen dünyada yetişkin suçlu oranı ne ölçüde artıyorsa çocuklarla ilgili olarak da aynı şey söylenebilir. Teknoloji çocuktaki masumiyeti bir ölçüde ortadan kaldırdı. Bu nedenle suç sayılan eylemle çocuk daha küçük yaşta iken tanışıyor. Bundan 20 yıl önce bir gazete haberinde İngiltere’de kız çocuklardaki hamilelik yaşının 13’e kadar düştüğünü ve bunun ciddi bir sosyal problem olduğunu okumuştum. Bu durum, çocukların suç teşkil eden eylemlere uygun ortamlara yakınlığını da ifade eder. İnternet ortamının çocuğu yanlışla sürüklemesindeki tehlikeleri çok açıktır. Ayrıca internet çocuklara yönelik suçlar için de çok imkân yaratıyor. En son basına akseden, okul bahçesinde kız arkadaşını öperken yakalanan 16 yaşındaki çocuğa 4 yıl, 6 ay hapis cezası verilmesi acı bir örnektir. Bir yandan okul yönetiminin olayı kendi içinde çözmekteki yetersizliği, diğer yandan mahkemenin adaletle ilgisi olmayan kararı ve konunun bir de internet ayağının bulunması, çocukların ne kadar çok yönlü risk altında olduklarını gösteriyor. Seneler önce ülkemizdeki istatistiklerde çok dikkatimi çeken bir konu olmuştu. Çocuklara karşı işlenen, çocukların mağdur olduğu suç sayısı ile suça yönelen çocuk sayısı birbirine çok yakındı. Günümüzdeki istatistik rakamlarını bilemiyorum. Ancak çocukların yasalarla ihtilafa düşmesinde, onlara karşı işlenen suçların çok önemli bir neden olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Risklerin ortadan kaldırılması konusunda neler yapılıyor ve yapılabilir? Bu konuda aileye ve kurumlara düşen sorumluluklar ve bu sorumlulukların yerine getirilmesi konusunda yaşanan sıkıntılar ve eksiklikler nelerdir?

Risklerin ortadan kaldırılması için önce ailelerin, öğretmenlerin bilinçlenmesi gerekir. Bu, toplumun bilinçlenmesi demektir. Dolayısıyla çocuklar da bilinçlenir. Günümüzde, çocukların masumiyetlerini bir ölçüde kaybettiklerini ifade etmişim. Öyleyse onlar bu konudaki yanlışların getireceği tehlikeleri de anlayabilirler. Çocuklarla ailenin ve okulun ilişkisi eski otoriter tavırla asla sürdürülemez. Ailenin ve okulun da kendisini yenilemesi, çocuğu emirle değil, bilinçlenecek şekilde eğitmesi gerektiğini anlaması gerekir. Bu konuda da sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına çok ihtiyaç var. Toplumda bilinç yükselmedikçe ve bu konuda talep oluşmadıkça, devlet kendiliğinden hiçbir şeyi düzeltemez. Manzara da bunu gösteriyor.

Suçta itilmiş, madde bağımlısı ya da istismara uğramış çocukların rehabilite edilmesi konusunda hizmet veren, emek harcayan kişilerin ya da kurum çalışanlarının eğitimi için neler yapılıyor? Bu konuda yetkili kişiler, çocuk hakları ve insan hakları ile ilgili bilgi sahibi mi acaba?

Devlet kurumlarının suça itilen çocuklarla ilgili tutumunu anlattım. Madde bağımlısı çocuklarla ilgili yeterli çalışma olmadığına eminim. Bir tarihte Bakırköy’deki UMATEM’i ziyaret etmişim. İnsanlar bir yere kapatılarak nasıl tedavi edilebilirler? Resim yapmak isteyenler için malzeme ve yer sağlamışlar! Haydi, resim yap iyi ol! Orada hastaları teşvik edecek, iyi hissettirecek, enerjik uzmanlar lazım. Televizyon odası var, hastalar izleyecek. Burası huzurevi mi? UMATEM’de genç hastalar var. Onların enerjilerini sarf etmelerini sağlayacak etkinlikler gereklidir. Bir şey söyleseniz, maddi imkânsızlık, yetersiz personel, yönetim sorunları, ağır çalışma koşulları, aldıkları ücretin azlığı gibi kırk tane mazeretleri var. Bu zaten her yerde böyle! Çocuk polisiyle toplantı yapıyorsunuz, çocuk haklarını anlatıyorsunuz, polisler kendi zor çalışma koşullarını, ücretlerinin azlığını anlatmaya başlıyorlar. Her kuruluşta olduğu gibi burada da yetkili kişi değişince, her iş ya daha iyi ya da daha kötü oluyor. Kurumlarda yerleşmiş ama zamanla birlikte gelişmesi gereken kurallar ve esaslar yok. İstismara uğramış çocuklarla ilgili ciddi çalışan bazı sivil toplum kuruluşları var. Devlet ne yapıyor? Bilmiyorum!

Bu ülkede kime sorsanız insan haklarını, çocuk haklarını bildiğini söyler. İnsanların ve çocukların hakları, onlara gerçekten saygı duymak ve gelişimleri için her türlü özeni göstermekle başlar. Bütün haklar o saygı ve özenden kaynaklanır. Bu da ülkemizde çok az rastlanılan bir zihniyettir. Bir televizyon kanalındaki 23 Nisan programında sevimli bir küçük öğrenci kız sorulara cevap veriyordu. Çocuk haklarını biliyor musun? “Evet” diyor ve hemen saymaya başlıyor. Tekrar bir soru soruluyor, çocuklar dövülebilir mi? Küçük öğrenci kızımız coşkuyla cevap veriyor: “Hayır dövülemez. Bir kabahtleri varsa, o zaman başka tabii! Dövülebilir!” Bu hiç unutmadığım bir programdır ve çoğu kişinin insan ve çocuk hakkı anlayışı budur. Okullarda daha başkası öğretilmez. Öğretilirse sınıfın, okulun idaresi zorlaşır. Aileler, okullar ve ilgililerin çoğu insan haklarına, çocuk haklarına saygı gösterecek zihinsel donanımdan yoksundurlar.

“İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” komitesinin çalışmalarında 10 il merkezinde mülkî amirlere verilen seminerlere Sayın İoanna Kuçuradi ile birlikte ben de katılmışım. Konuşmacılar insan haklarını anlatırken mülkî amirlerden bazıları “ne yani, biz bunları bilmiyor mu-

yuz?” havasında idiler. Yaşamı boyunca ne çocuk haklarına ne insan haklarına sahip olmasına izin verilmemiş insanlar, bunları ancak ezber bilirler. Özellikle “Çocuk Hakları” tüm hakların temelidir. Haklarına saygı ve özen gösterilerek büyüyen çocuklar, insan haklarını da kendisi ve herkes için bilinçle kabul eder ve kullanır.

Rehabilite edilen/edilmeye çalışılan çocuklarla ilgili alınan geri bildirimler, sonuçlar nasıl oluyor? Örneğin güven duygularında nasıl bir gelişim oluyor ya da sosyal yaşama kolaylıkla adapte olabiliyorlar mı?

Bizim çalışmamızda karşılaştığımız çocuklar iki farklı aile yapısından geliyor. Çocuk, ailesinde suç işleyen birisi yoksa ve yaşama ilgili bazı değerlere sahip çıkmaya çalışan bir aile ortamından geliyorsa, çok kolaylıkla rehabilite ediliyor. Bu çocuklar daha çok arkadaş grubu içinde cesaret, erkeklik gösterisi veya “hayır” demekten korkmak, dışlanmaktan, alay edilmekten çekinmek gibi nedenlerle olaylara karışıyorlar. Çocuğun çevresinde kabadayı gruplar var, istemeden de olsa suça karışıyor. Kimi zaman yolda giderken bile rastgele bir sataşma vs. gibi durumlar suça dönüşebiliyor. Bu çocukların kazanılmasında aile vakıfla işbirliği yapıyor, çocuğuna sahip çıkıldığı için seviniyor. Kendisine ve çocuğuna gösterilen saygı ve ilgi adeta aileyi de rehabilite ediyor. Bu kadar yıl içinde üniversiteyi bitiren, çeşitli mesleklerde çalışan, aile kurmuş, çoluk çocuğa karışmış, sosyal yaşamda yeri olan ve facebook’ta arkadaş olduğumuz çocuklarımız var. Kimi çocuğun ise ailesinde ahlâkî değerler kaybolmuş, ailede suç işleyenler var! Baba alkolik ve işsiz, anne hasta ama ev işlerinde çalışıyor. Aile bize bile bir şey koparılabilecek insanlar gözüyle bakıyor. O çevrede kaldığı sürece çocuğu kurtarmak çok zor. Çocuğa sahip çıkılabilse, büyük değişim olacak. Düşünün ki o çocuğun yaşamda saygı ve ilgi gördüğü, değişim için kendisine fırsatlar verilen ilk ortam Vakfın ortamıdır. Çocuk değişmek istiyor. Eve gidince, “artık bana küfür etmeyin, Vakıfta kimse böyle konuşmuyor” diyebiliyor. Her çocuk kurtarılabilir, yeter ki uygunsuz ortamından çekilip çıkarılsın. Bizim yıllardır hayalini kurduğumuz Özgür Eğitim Köyü projemizi bu çocuklar için düşünüyoruz. Ne var ki çok büyük bir projedir. Köy için gereken alanı ve maddî imkânı sağlamak bugüne kadar mümkün olmadı.

Hapishanede doğan bebeklerin ya da annesiyle birlikte parmaklıkların ardından yaşamak zorunda bırakılan çocukların durumu ve hakları konusunda konuşabilir miyiz? Bu durumda olan çocuklar için neler yapılıyor ve ayrıca yapılması gerekenler nelerdir?

Bu çocuklarla ilgili olarak 2011 yılında Sabancı Vakfının desteği ile İstanbul, Denizli, Eskişehir, Adana ve Anka-

ra kadın cezaevlerinde çalışma yapılmış, çocuklar için oyun odaları düzenlenmiştir. Kadınlar, genç kızlar, çocuklar ve cezaevi personelinin hedef alan, çocukla ilişki, çocuğun ortamının ve beslenmesinin mevcut koşullarda en yüksek düzeye ulaşması, annenin çocuğunu yanına alırken kendi psikolojik durumunu değil, çocuğunun en iyi koşullarda bulunma hakkını dikkate alarak karar vermesi gibi konularda bir dizi seminer, sanat atölyeleri ve eğitimler aracılığı ile toplamda 1700 kişiye ulaşılmıştır. Özellikle personele yönelik toplumsal cinsiyet ve çocuk ihmal ve istismarı temelli eğitim ve seminerler verilerek cezaevlerinde kurumsal değişim için adımlar atılmıştır. Bu çalışma nihayet bir örnek çalışmadır. Gerek orada bulunan hükümlü veya tutuklu kadınlar gerekse görevliler değiştikçe, yeni gelenlere bu eğitimi kim verecektir? Eğitimlerin uygulanan esaslar haline gelmesi için Adalet Bakanlığının belli aralıklarla bu çalışmayı yapması, uygulamayı kontrol etmesi gerekir. Aksi halde tüm çalışma kısa sürede etkinliğini kaybeder.

Çocukların suça itilmesinin engellenmesinde erken yaşlardan itibaren, ailede verilmeye başlanması gereken etik eğitim nasıl bir rol oynuyor sizce? Ayrıca suça itilmiş çocukların topluma geri kazandırılmasında etik eğitimin rolü nedir?

Çocuğun ahlâkî eğitiminde söz ikinci plandadır. Önemli olan aile bireylerinin ahlâkî tutum, doğruluk, iyilik, çalışkanlık, sevecenlik, saygı vs. gibi konularda davranışlarıyla model olmalarıdır. Çocuk ailesinde sevgi gördüğü, güven duyduğu bir ortama sahipse, sokaktaki veya okuldaki başıboş yaramaz çocuklara uymayacaktır. Aileye bağlılık kadar şüphesiz bir akraba grubuna bağlılık da bir ihtiyaçtır. Ancak aile bağları güçlü olanlar, arkadaşlarını kendi seçer, doğru arkadaşları seçer. Ailenin ikazlarını dinler. Çocukların eğitimi sırasında “hayır” demeyi öğrenmeleri çok önemlidir. Hayır demeyi öğrenen çocuk kuşkusuz ailesine de zaman zaman “hayır” diyecektir. Bunu göze almak zorundayız. Unutmayalım ki aile çocuğu eğittiği kadar, çocuk da aileyi eğitir. Anne baba kibirden, egodan vazgeçip bunu öğrenecektir. Başka yolu yok!

1992 yılında kurulan Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, cezaevinde kalan ve tahliye edilen suça itilmiş çocukları topluma kazandırmak çok önemli çalışmalara imza attı. Vakfın son dönem çalışmalarından ve projelerinden bahsedebilir misiniz?

(Devamı 3. sayfada)

MERKEZDEN...

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 70. Yılı

Merkez, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilânının 70. yıldönümü vesilesiyle, 6 ve 7 Kasım 2018 günlerinde yapılacak, “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 70. Yılında İnsan Hakları: İnsan Hakları için Harekete Geç” başlıklı bir uluslararası toplantı düzenlemektedir. Merkez, daha önce, Evrensel Bildirgenin 60. yılında da bir uluslararası toplantı düzenlemiş ve bu toplantıda sunulan bildirimleri yayınlamıştı (Maltepe Üniversitesi, İnsan Hakları Merkezi ve UNESCO Kürsüsü Yayınları, 2011, ikinci baskı 2017).

TÜRKİYE’DEN...

Marmara Eğitim Kurumları Yaz Okulu

Marmara Eğitim Kurumlarının düzenlediği Yaz Okuluna katılan 5-14 yaş arasındaki öğrenciler, spor branşlarından yüzme, tenis, basketbol, voleybol ve futbol oynamaya; sahne sanatlarından resim, tasarım ve seramikle uğraşmaya, ayrıca da masa tenisi, mini golf, satranç oynamaya ve jimnastik yapmaya fırsat buldukları gibi, bir kısa film atölyesine katılma imkânını da buldular. Kısa film atölyesinde “Ben İnsanı, Ben Yapmam-İnsan Haklarına İlk Adım” projesi kapsamında öğrenciler, iki yarım gün, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi tarafından düzenlenen bir insan hakları eğitimine katıldılar. Bu eğitimden sonra da, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyelerinin yardımıyla hazırladıkları senaryoların dört kısa filmini çektiler. Çekilen filmleri, kursun kapanış töreninde öğrencilerin velileri de izledi.

Çocuklara “Etik ve İnsan Hakları Eğitimi” verildi

Kadıköy Belediyesinin desteğiyle, 19 Mayıs Gençlik ve Çocuk Eğitim Merkezi ile Kuşdili Gençlik ve Çocuk Eğitim Merkezinde, 8.5-10 yaş arası çocuklara “Etik ve İnsan Hakları Eğitimi” verildi. Eğitimin amacı, çocukların “etik” ve “insan hakları” gibi kavramları öğrenmelerini ve bu kavramları hayata geçirebilmelerini sağlamak, insanlararası ilişkilerini etik bilinçle kurabilmelerine yardımcı olmaktır. İnsan Hakları Yüksek Lisans Programından mezun olan Mehtap Pulat ve Elif Dilan Kara tarafından verilen ve 10 hafta süren eğitimlerde *Küçük Prens*, *Gülibik*, *Çıtır Çıtır Felsefe*, *Martı*, *Dünyayı Gezen Bulut*, *Zaman Oyunu*, *Yılkı Atı*, *Gümüş Patenler* gibi kitaplar üzerinden, çocukların önyargılar, eylemler-

davranışlar-tutumlar, sevgi, saygı, güven, dürüstlük, adil olma gibi etik değerler, özgürlük, hak-haksızlık, eşitlik, insan hakları gibi kavramlar hakkında düşünceleri sağlandı.

Felsefi Antropoloji Çalışmaları Sempozyumu

Ç.Ü. Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı ve Çukurova Öğretim Elemanları Derneğinin Takiyettin Mengüşoğlu, Bedia Akarsu ve Uluğ Nutku anısına düzenlediği “Türkiye’de Felsefi Antropoloji Çalışmaları Sempozyumu”nun ikincisi 27 Nisan 2018 tarihinde Çukurova Üniversitesinde gerçekleşti. “Etik ve İnsan Hakları” Sempozyumun açılış konuşmasını, Mengüşoğlu’nun öğrencisi İoanna Kuçuradi yaptı. Kuçuradi, “İnsan haklarının farkında olmanın herkes için gerekli olduğunu; korunması için de laikliğin önemini vurgulayarak, laikliğin inanç özgürlüğü değil, dinsel ve kültürel normların kamusal alanı belirlememesi olduğunu söyledi. Ardından Taylan Altuğ, Yasin Ceylan, Yusuf Örnek, Adnan Gümüş, Mustafa Günay, Celal Gürbüz ve Hülya Can Nutku Mengüşoğlu, Akarsu ve Nutku’nun felsefi antropoloji görüşleri hakkında birer konuşma yaptı.

Kuçuradi ve İyi, Aratos Felsefe Okulu’nun konuğu oldu

Tarsus’ta 2012 yılında açılan, adını Antik Çağ filozofu Tarsuslu Aratos’tan alan Aratos Felsefe Okulu, 2011 tarihinde Sevgi İyi’yi, 28 Nisan 2018 tarihinde de İoanna Kuçuradi’yi ağırladı. Felsefenin edebiyat ve sanata katkısından bahseden Kuçuradi, edebiyat ve sanatın da felsefeyi beslediğine dikkat çekti. Kuçuradi, edebiyat ve felsefe ilişkisini Albet Camus’nün *Veba* romanı, Ingeborg Bachmann’ın *30. Yaş* öyküleri, Z. Karelli ve Rainer Maria Rilke’nin birer şiiri ile Rilke’nin *Rodin* başlıklı kitabında “Calais Burjuvaları” üzerinde söylediklerini kullanarak anlattı.

Kadın Filmleri Festivali’nden Kuçuradi’ye ödül

21. Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivali, 10-17 Mayıs 2018 tarihlerinde “Umut” temasıyla gerçekleştirildi. Her yıl Onur Ödülü başta olmak üzere Bilge Olgaç Başarı Ödülleri, Tema Ödülü ve Genç Cadı Ödülü veren Uçan Süpürge Uluslararası Kadın Filmleri Festivalinde bu yıl, “Tema Ödülü” İoanna Kuçuradi’ye verildi. Ödülünü, Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Haluk Özen’in elinden alan Kuçuradi şunları söyledi: “İnsan haklarıyla ve insan haklarının etik eğitimi ile uğraştığımı bilenler hep sorarlar: ‘bu olan bitenler, dünyamızdaki artan şiddet ve sorunlar karşısında umutlu musunuz hala?’

Ben de 'inatla umutluyum' diyorum. Ama umutlu olmak için bilgiye dayalı olarak umutlu olmak gerekir diye düşünüyorum. Bilerek umutlu olmalı ve işimizi doğru dürüst, değerlere göre yapmalıyız. Ancak o zaman umutlu olabiliyorsunuz. Siz de inatla umutlu olun, diyeceğim bu gece”.

2018 yılı “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” ilân edildi

Çocuk işçiliği ile mücadeleye ilişkin duyarlılığının artırılması amacıyla 2018 yılının “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” ilân edilmesine ilişkin Başbakanlık Genelgesi yürürlüğe girdi. Genelgede, çocukların zihinsel, bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen çocuk işçiliğinin, küresel ve ulusal çapta önemli sorunların başında geldiği belirtildi. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı”nın (2017-2023) yürürlüğe girdiği duyurulan genelgede, toplumun çocuk işçiliği ile mücadeleye ilişkin duyarlılığının artırılması, programın politika ve hedeflerine en üst düzeyde katkı sağlanması amacıyla 2018 yılının “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” ilân edildiği vurgulandı.

“Etik, İnançlar ve Eğitim Sempozyumu”

Cogito ve Felsefeciler Derneğinin işbirliğiyle düzenlenen “Etik, İnançlar ve Eğitim Sempozyumu” 20-21 Nisan 2018 tarihlerinde gerçekleştirildi. Sempozyumun odağında, bugün ülkemizde bir sorun olarak ortada duran, ancak akademik düzeyde ve farklı perspektiflerden yeteri kadar tartışılmayan “seküler eğitim” kavramı yer aldı. Sempozyumda felsefe, psikoloji, psikanaliz, ilahiyat ve eğitim disiplinlerinden otuzaya yakın bildiri sunuldu. Sempozyumda tartışmaya açılan sorular ise şunlardı: Ahlâkî duyarlılık yalnızca din ve inanç bağlamında mı geliştirilebilir? Ahlâk eğitiminin din eğitimine indirgenmesinin siyasal, toplumsal, psikolojik ve psikanalitik sakıncaları nelerdir? Din eğitimi nedir? Seküler eğitim sisteminde din eğitimi nasıl olabilir? Seküler toplumda farklı inançların birlikteliği söz konusu ise, bunu gerçekleştirmenin ve sürdürmenin yolları nelerdir?

DÜNYADAN...

Wenhui Forum Söyleşileri

Beijing’de toplanan 24. Dünya Felsefe Kongresi vesilesiyle, Wenhui Forum (Shanghai), İoanna Kuçuradi ve 23 dünya filozofuyla yaptığı söyleşileri yayımladı.

BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan aramızdan ayrıldı

Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan, 80 yaşında hayata veda etti. İsviçre’de öldüğü açıklanan Kofi Annan, 2001 yılında dünya barışına katkıları nedeniyle BM ile birlikte Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştü. Kofi Annan Vakfından yapılan açıklamada, Annan’ın henüz teşhis konulamayan bir hastalık nedeniyle tedavi gördüğü hastanede öldüğü bildirildi. 8 Nisan 1938’de, Gana’nın Kumasi şehrinde doğan Annan, eğitimini ABD ve İsviçre’de tamamladı. Annan, 13 Aralık 1996’da Birleşmiş Milletlerin yedinci Genel Sekreteri seçildi. 2001 yılında da Nobel Barış Ödülüne layık görüldü. Kofi Annan, on yıllık BM Genel Sekreterliği görevinden sonra, 1 Ocak 2007’de görevini Güney Koreli Ban Ki-moon’a devretti.

2019 Kadın Felsefeciler Takvimi

Geçtiğimiz Ağustos ayında, Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonu (FISP), 24. Dünya Felsefe Kongresini Pekin Üniversitesinin ev sahipliğinde, Çin’de gerçekleştirdi. FISP’in komiteleri arasında bulunan Toplumsal Cinsiyet Konuları Komitesi (FISP Committee on Gender Issues) iyi düşünülmüş bir fikri hayata geçirerek bir takvim hazırladı. Kitap formatında düzenlenmiş olan *2019 Calendar of Women Philosophers* yılın her haftasına, geçmişte yaşamış bir kadın felsefeci hakkında, gene bir kadın felsefeci tarafından kaleme alınmış birkaç paragraflık bilgi veriyor. Güzel bir tesadüfle, kadın felsefecilerin soyadına göre alfabetik olarak sıralandığı bu takvimdeki ilk iki yazı, sırasıyla Betül Çotuksöken ve Hülya Şimge tarafından kaleme alınan Bedia Akarsu ve Füsün Akatlı hakkında.

İsveçli öğrenci, Afgan sığınmacının sınır dışı edilmesini engelledi

İsveçli öğrenci Elin Errson, İsveç’in Gothenburg havalimanında Afganistanlı bir sığınmacının sınır dışı edilmesini tek başına önledi. Errson, sınır dışı işlemleri kapsamında zorla uçakta bulunan Afgan sığınmacı dışarı çıkartılana kadar yerine oturmayı reddetti. İsveç basınına göre Errson, Gothenburg’dan İstanbul’a gidecek olan Türk Hava Yolları uçuşunda sınır dışı edilen bir Afgan sığınmacının olduğunu öğrenince, bu uçuş için bilet aldı ve uçağa bindi. Errson “Bu kişi uçaktan inene kadar yerime oturmayı reddediyorum” diyerek protestosuna başladı. Eylemin sonunda, önce Afgan sığınmacı ve üç güvenlik görevlisi, ardından da Errson uçaktan indi.

Kaynak: t24.com.tr

İnsan Hakları ve İmparatorluk/ Kozmopolitanizmin Siyasal Felsefesi

Costas Douzinas, çev: Kasım Akbaş, Rabia Sağlam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, 358 sayfa.

İnsan hakları ile günümüzde bu haklar adına açılmış savaşlar arasında özgün bir ilişki var mıdır? Bugün insan hakları, tüm dünyada zulüm ve tahakküme karşı bir duvar mı oluşturuyor, yoksa yükselmekte olan bir imparatorluğun ideolojik kılıfı haline mi sokuluyor? İnsan hakları, eleştirel hukuk ve siyaset felsefesi konularında günümüzün önde gelen hukukçularından olan Costas Douzinas'ın *İnsan Hakları ve İmparatorluk/Kozmopolitanizmin Siyasal Felsefesi* adlı eseri, hukuk ve siyaset felsefesinde eleştiri ile direnişin rollerini incelerken, bunların yaratmış oldukları toplumsal paradoksları ele alıyor.

Küreselleşme, Neoliberalizm ve Su Yönetimi

Yard. Doç. Dr. Eray Acar, Ekin Yayınevi, 2018, 199 sayfa.

Küreselleşme, Neoliberalizm ve Su Yönetimi üç bölümden oluşuyor. Birinci bölüm "Küreselleşme ve Devlette Dönüşüm", ikinci bölüm "Bir İnsan Hakkı Olarak Suyun Küresel Yönetimi" ve üçüncü bölüm "Türkiye'de Su Yönetimi" başlığını taşıyor.

Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi

Betül Çotuksöken, Notos Kitap, 2018, 232 sayfa.

Felsefe yapısı gereği antropontolojiktir; felsefe ancak insanın varoluşuyla "kendisi" olmaktadır. "Felsefenin Gör Deddiği" ana başlığı altında yayımlanan *Antropontoloji ya da İnsan-Varlıkbilgisi* çerçevesinde, insan ile felsefe arasındaki "arada olma" ortak paydasından yola çıkılarak, felsefenin doğasıyla insanın doğası arasında ya da insanın doğasıyla felsefenin doğası arasında bağ kuruyor ve felsefenin varolana yönelttiği keskin bakışın sonucunda görülenlerin neler olduğu ortaya konuyor. Bu çalışmanın ana savı, arada olan bir etkinlik olarak felsefenin temel disiplininin antropontoloji, insan-varlıkbilgisi ya da insan-ontolojisi olduğudur. Betül Çotuksöken, önceki çalışmalarında sürekli yöneldiği dışdünya-düşünme-dil ve insan-dünya-bilgi ilişkilerini bu kez antropontolojik yaklaşımla ele alıyor.

Kardeşini Doğurmak/Türkiye'de Ensest Gerçeği

Büşra Sanay, Doğan Kitap, 2018, 372 sayfa.

Kardeşini Doğurmak elini taşın altına koymaktan çekinmeyen bir kalemin ürünü. Türkiye'nin en mahrem yerinde görülmeyen, görmezden gelinen bir yara: Ensest. CNNTürk haber spikeri Büşra Sanay, ensest mağdurlarından ailelere, sosyologlardan ilâhiyatçılara, hukukçulardan eğitimcilere, psikologlardan adlî tıpçılara kadar her kesimden insanla konuşarak ortaya koyduğu bu kitapla, Türkiye'nin ensest tablosunu gözler önüne seriyor.

Ailenin Karanlık Yüzü/Ensest

Haz: Alanur Çavlin, Filiz Kardam ve Hanife Aliefendioğlu, Metis Yayınları, 2018, 286 sayfa.

Adlî tıp, demografi, eleştirel medya çalışmaları, hukuk, kadın araştırmaları, pediatri, psikiatri, psikoloji ve sosyoloji alanlarından uzmanların araştırma, uygulama ve gözleme dayalı birikimlerini bir araya getiren bu kitap, Türkiye'de yaşanan ensest gerçeğini görünür kılarak, ensestin son bulmasına, saldırganların cezalandırılmasına ve mağdura yönelik yardım süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlıyor. Bütün yazarların birleştiği nokta, ensest olgusunda aile bireylerinin, akrabaların, öğretmenlerin, sağlık personelinin, avukatların, hâkimlerin, savcılarının, medya çalışanlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve özellikle kamu otoritesinin yükümlülükleri olduğunu unutmamamız gerektiği.

Walter Benjamin Kitabı/Seçme Yazılar

Hazırlayan ve çeviren: Tunç Tayanç, Dipnot Yayınları, 2018, 542 sayfa.

Bu seçki, kısa ömrüne rağmen 20. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olan Walter Benjamin'i ve onun o çok yönlü ve verimli eserini okurla olabildiğince buluşturmayı amaçlıyor. Walter Benjamin'in bir felsefeci ve eleştiri kuramcısı olarak önemi, onun çok çeşitli alanlarda ve kendine özgü bir parıltıyla kalem oynatmasından, ürettiği düşüncelerin bugün de çok verimli tartışmalara yol açmasından ileri gelir. Siyasal yönelimli bir estetik ve kültür kuramı geliştirme yönündeki çabaları hem Frankfurt Okulu hem de Brecht açısından hatırı sayılır bir uyaran olmuştur.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **Moving Away from the Death Penalty, Arguments, Trends and Perspectives**
Ivan Šimonović (ed.), United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, New York, 2015, 297 sayfa.
- **Death Penalty and the Victims**
Ivan Šimonović (ed.), United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, New York, 2016, 333 sayfa.
- **Review of National Ethics and Integrity System in Turkey and the Role of Council of Ethics for Public Officials (CERO) in this System. Technical Report**
Prof. Dr. Uğur Ömürgönülşen, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara, 2016, 60 sayfa.
- **Şiddetin Eleştirel Tarihi**
Brad Evans, Sean Michael Wilson, çev.: Utku Özmakas, İstanbul: Dipnot Yayınları, 2018, 136 sayfa.
- **Devlete Karşı Demokrasi/Marx ve Makyavel Momenti**
Miguel Abensour, çev.: Zeynep Gambetti, Nami Başer, Ankara: Epos Yayınları, 2018, 165 sayfa.
- **Kültür Denen Şey/Antropolojik Yaklaşımlar**
Yayına Haz.: Semih Sökmen, Niyazi Zorlu, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, 384 sayfa.

- **Freud-Spinoza Mektuplaşması 1676-1938**
Michel Juffé, çev.: Siren İdemem, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, 320 sayfa.
- **Toplumsal Varlığın Ontolojisi/Hegel, Marx, Emek**
Georg Lukacs, çeviri editörü: Doğan Barış Kılınç, İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2018, 416 sayfa.
- **Beden, Tıp ve Felsefe**
Özen B. Demir ve Adem Yıldırımazarlar, İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2018, 264 sayfa.
- **Felsefe Tarihi 1. Cilt/Thales'ten Platon'a Grek Felsefesi**
Georg Wilhelm Friedrich Hegel, çev.: Doğan Barış Kılınç, İstanbul: Nota Bene Yayınları, 2018, 440 sayfa.
- **Millî Eğitim Bakanlığı Etik Eylem Planı**
Prof. Dr. İnalet Aydın, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara, 2017, 53 sayfa.
- **Politiques de la dignité**
Tanella Boni (ed.), actes du Colloque internationale Abidjan, Université Felix Houphouet-Boigny, 31 mai-04 juin 2016, Nouvelles Editions Bolafons (NEB), 2018, 801 sayfa.
- **Die Kunst der verantwortungsvollen Führung**
Klaus M. Leisinger, Vertrauen schaffendes Management im internationalen Business, Haupt Verlag, Bern, 2018, 167 sayfa.
- **Ecce Homo**
Friedrich Nietzsche, çev.: Nazan Tüysüzoğlu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018, 126 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ
ve
UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Şahin Karasar

Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi

Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi

Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi İyi,

Neşe Şahin Taşğın, Hülya Şimğa, Muttalip Özcan, Gülriz Uygur

Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857 Maltepe/İSTANBUL

Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: Hayalistan İletişim Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Osmanağa Mah., Serasker Cad., 61/4 Kadıköy-İstanbul

Tel: 0216 337 06 06

Sertifika No: 41558

ISSN: 2587 - 148X

Yayın hakkı saklıdır